

ASPECTE DE ORGANIZARE COMPOZIȚIONALĂ ÎN GRAVURA MOLDOVENEASCĂ DIN ANII '60 - '80 AI SEC.XX

Elena MUSTEAȚĂ

Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: *Lucrarea reprezintă un studiu generalizat al unor procedee de ordonare compozițională, aplicate în gravura moldovenească din anii '60 - '80 ai secolului trecut. Scopul acesteia este relevarea acelor particularități distinctive de figurare a tehnicilor gravurii, inclusiv, în aspect de structurare și organizare compozițional-artistică a lucrărilor, care au marcat noile modalități de abordare a conținutului artistic și au adus la diversificarea expresiilor stilistice și apariția trăsăturilor individuale de gen, precum și la proliferarea creației artistice a graficienilor, ce s-au impus pregnant în spațiul artei graficii din a doua jumătate a sec. XX.*

Cuvinte cheie: *gravură, acvaforte, acvatinta, ac sec, simbol, metaforă, litografie, linogravură.*

Analiza comparativă a lucrărilor grafice din perioada menționată ne permite să constatăm predominarea foilor grafice cu subiecte caracteristice “realismului socialist”: muncitori și țărani colhoznici, figuri ale conducătorilor, precum și subiecte tematice de reflectare a realizărilor “construcțieisocialiste”, scene cu caracter revoluționar sau din viața cotidiană. Acestea fiind executate, așa dar, într-o manieră preponderent realistă, cu o desemnare pedantă a aspectelor elucidate (frecvent, realizate la „comandă”) și o ordonare structurală, ca regulă, clară și lizibilă, care asigură perceperea facilă a imaginii. Printre graficienii, care practicau într-o atare abordare gravura – linogravura, linogravura în culori, acvaforte, acvatinta ș.a. – pot fi menționați Evgheni Merega, Leonid Beleaev, Ion Taburța, Victor Ivanov, Stepan Tuhari, Ilia Averbuh, Leonid Grigorașenco, Liubomir Sobolevski, Boris Șirocorad ș.a. [2].

Or, cât privește predilecția tematică, sunt explorate prioritar subiectele cu caracter social sau industrial, prin intermediul cărora sunt reflectate realizările din țară, tematica istorico-revoluționară etc. După care, un spațiu considerabil în arta gravurii postbelice îl deține peisajul și portretul. În genul peisajului (rural, urban), preferat de o mare parte a graficienilor, sunt reprezentate secvențe ale edificării fabricilor și uzinelor, care elucidează aspecte de industrializare a țării, sau – în cazul peisajelor lirice – se tinde spre evocarea imaginii ținutului natal.

Subiectul construcțiilor industriale este abordat pe larg de Victor Ivanov. Linogravurile și acvafortele graficianului atestă o bună realizare a desenului (deseori constructiv), caracterizat prin precizia și meticulozitatea îndeplinirii, prin detalierea “documentară” a motivelor reprezentate. În acest context poate fi nominalizat ciclul de acvaforte *Șantiere în Moldova (Fabrica de ciment din Râbnița (1960, 1961), Fabrica de zahăr din Ghindești (1961) ș.a.)*. Or, ciclul de foi grafice *Fabrica de ciment din Râbnița* relevă desenul constructiv, realizat cu exactitate, buna corelare tonală a suprafețelor și a „maselor” formale, structurile definibile, ordonate, preponderent, pe verticală și orizontală. Orizontul, de regulă, coborât al lucrărilor integrează ritmurile construcțiilor, instalațiilor industriale mari, ce contrastează puternic cu siluetele minuscule ale muncitorilor, reprezentați în prim-plan. Astfel, caracterul ordonării structurale și al manierei realiste de interpretare a conținutului artistic facilitează perceperea spațiului plastic, iar contrastul de forme și modelarea expresivă a clarobscurului sugerează convingător ideea grandorii, a stabilității și a realizărilor industriale. Această expresie este accentuată și de modul de structurare a liniilor de forță, orchestrate, în mare parte, pe verticală în formatul dreptunghiular cu aceeași orientare. Dealtfel, perceperea vizuală a spațiului plastic este realizată frecvent pe verticala sau diagonala ascendentă. Cât privește peisajele lirice realizate de V. Ivanov în această perioadă, acestea reprezintă secvențe panoramice (în mare parte reușite) ale ținutului natal, realizate în aceeași manieră realistă, caracteristică graficianului, invocând poetica landsaftului și a naturii moldave [4].

Tematică similară o găsim și în linogravurile lui Evgheni Merega – fie peisajele epico-lirice (*Primăvară, linogravură în culori (1959); Masivul colhozului, linogravură în culori, (1960)*, fie peisajele industriale (*Fabrica de zahăr din Ghindești, linogravură (1957); Șantier, linogravură (1962)ș.a.*). Acestea disting, deasemenea, prin tratare realistă a spațiului plastic cu structuri compoziționale bine găsite, frecvent,

panoramice; prin modelare tonală a suprafețelor compoziționale în raporturi generale, mari de lumină și umbră și prin organizare dinamizantă a elementelor de expresie grafică. Unele foi grafice (*Masivul colhozului*, linogravură în culori, 1960; *Plai natal*, linogravură, 1962) se remarcă prin structurare compozițională cu efect frontal, prin contrastul clarobscurului și elementele grafice, care induc spre expresii de decorativism.

În mod deosebit se remarcă peisajele graficienilor Ghenadi Zăcov și Petru Țurcan, caracterizate printr-o tratare realistă excelentă a spațiului compozițional, prin modelare minuțioasă a formelor prin intermediul clarobscurului și relaționare perfectă a expresiilor tonale. Bunăoară, linogravurile în culori ale lui G. Zăcov: *Seară*, 1957 (30x17); *Pe Nistru* (13x23); *Podul de la Bender* (27x58); *Fabrica de conserve din Tiraspol*, 1960 (26x56) – vădesc măiestria graficianului în structurarea compozițională a spațiului plastic, în organizarea și corelarea excelentă a elementelor constitutive ale acestuia. Unele foi grafice (*Podul de la Bender* (27x58); *Fabrica de conserve din Tiraspol*, 1969 (26x56) denotă iscusința profesării tehnologiei linogravurii de către autor, fiind remarcabile prin calitatea reprezentării „fotografice” a imaginii [7].

Prezintă interes, deasemenea, acvatintele realizate de Petru Țurcan. În mod deosebit, pot fi menționate peisajere graficianului *Iarna*, 1961 (18x12); *Codri*, 1961 (28,5x36); *Bancă în parc (În Gorki)*, 1969 (32x40,6); *Stradă din Chișinăul vechi* (14x24) ș.a., acestea impresionând prin lirismul și narativitatea imaginii, obținute prin jocul delicat de semitonuri și maniera realistă de tratare, de un înalt profesionalism, a spațiului compozițional. În aceeași ordine de idei poate fi menționată și creația grafică a lui Grigori Fiurer. Gravurile în acvaforte, acvatinta ale graficianului (*Prospectul Lenin*, 1957 (22,3x18,2); *Construcția sectorului Râșcani*, 1960 (16,8x28,8) se remarcă prin maniera clasică de reprezentare, uneori cu caracter documentar. Integritatea și claritatea compoziției artistice sunt obținute prin intermediul desenului precis, realizat cu efect perspectival, dar și prin tratarea academică a suprafețelor compoziționale, bine relaționate tonal.

Un aport considerabil la valorificarea artei grafice l-a avut Leonid Grigorașenco, creând numeroase lucrări de valoare. În perioada analizată a fost realizat ciclul de acvaforte cu subiecte istorico-batalice *Pentru puterea Sovietelor*, 1966 (*Masacru*, 1966 (40x62), *Apărătorii depoului din Bender*, 1966 (40x63,7) ș.a.), care atestă calitățile profesionale înalte ale graficianului în vederea organizării compoziției maselor, posedării excelente a desenului și a profesării tehnicii de figurare grafică. Or, compozițiile polifigurative, cu structuri complexe și dinamice, posedă un desen academic excelent, cu joc vibrant și expresiv al clarobscurului, evocând expresii de patos și eroism, proprii lucrărilor cu subiecte batalice și istorico-revoluționare ale graficianului.

Schimbări evidente, de importanță, le relevăm în arta gravurii din deceniul șapte (mai cu seamă – din mijlocul anilor '70), aceasta fiind diversificată și ca variații tehnice de figurare, și ca soluționări compozițional-artistice ale subiectelor abordate, dar și ca procedee de figurare a conținutului artistic. Fapt, care a adus la varierea expresiilor artistice și apariția trăsăturilor individuale de gen. Această perioadă se remarcă, de asemenea, și prin formarea unui contingent profesional de forță, al cărui potențial de creație s-a manifestat în numeroase opere grafice de valoare ale timpului. În acest context, pot fi remarcate contribuțiile plasticienilor: I. Bogdesco, I. Vieru, A. David, G. Guzun, G. Zăcov, G. Vrabie, E. Romanescu, V. Lavrenov, B. Brânzei, V. Cojocar, E. Usov, P. Mudrac, F. Hămuraru, ș.a.

În aspect de procedee artistice aplicate – pe lângă abordarea clasică realistă, cu caracter descriptiv-narativ sau elogios al subiectelor compoziționale, – apar tot mai multe lucrări, realizate pe baza procedeeului stilizării (preponderant, decorative), cu tendințe de evocare a expresiilor epico-lirice sau a conotațiilor simbolice ale imaginii.

Astfel, pot fi remarcate foile grafice ale lui Ghenadi Zăcov (*Codrii*, linogravură în culori, 1966 (32x50); *Pentru șantiere*, linogravură în culori, 1966 (33x43); *Drumuri (Duc pâine)*, linogravură în culori, 1966 (16x33); *Fățare colhoznică*, acvaforte, 1966 (25 x 42), caracterizate prin măiestria organizării compozițional-artistice, a profesării tehnice, dar și prin maniera individuală de interpretare a spațiului plastic. Spre exemplu, acvafortele *Fățare colhoznică*, de o deosebită expresie lirică (ba chiar ghidușă), impresionează prin organizarea originală, pe bază de contraste, a elementelor, părților constitutive ale compoziției. Or, cele trei căpițe masive de fân, ordonate ritmic cu efect perspectival (inclusiv, grație modelării tonale), ocupă întregul spațiu plastic. Acestea contrastează puternic cu siluetele de tot mici, dar pronunțat accentuate, ale căruței cu cai și a căruțașului, care o mânuiește cu sprinteneală din picioare. Autorul gravurii utilizează efectul contrajurului cu scopul evidențierii siluetele mici, creând un contrast izbitor de ton și de dimensiune (dar și ca greutate perceptibilă) și asigurând, astfel, expresivitatea și lizibilitatea centrului de interes al compoziției [9].

O altă lucrare a graficianului G. Zăcov din aceeași perioadă, dar diferită ca conținut, este linogravura în culori *Drumuri (Duc pâine)*, 1966. Aceasta se distinge prin compoziție neșablonată cu subiect narativ și o interpretare grafică expresivă, bazată pe stilizare cu caracter decorativ. Aceleași expresii de decorativism, dar cu un caracter fantasmagoric în stilizarea formei (specific și pentru ilustrația de carte a autorului),

denotă gravurile în acvaforte ale lui Boris Nesvedov (*Moldova*, 1962 (24x29), *Moldova străveche*, 1964). Acestea îmbină congruent într-o imagine multiple elemente tradiționale (inclusiv, ornamentale), orchestrate într-o structură compozițională cu efect perspectival, care permite evocarea unor expresii de epos medieval.

În general, anii '70 reprezintă o perioadă fructuoasă în ce privește apariția și promovarea tinerilor plasticieni în spațiul artelor grafice al republicii: I.Vieru, A.David, G.Guzun, V.Lavrenov, B.Brânzei, V.Cojocar, E.Usov, P.Mudrac, F.Hămuraru ș.a. Deosebit de important la această etapă este aportul tinerilor graficieni la promovarea noilor accepții de interpretare a formei și a conținutului artistic. Astfel, se remarcă tendința de reprezentare stilizată (frecvent decorativă) a formei artistice, inclusiv, cu elemente de caracter tradițional, fiind abordate subiecte tematice de elucidare a vieții cotidiene, lirice sau de conotație general-umană. Metafora și simbolul devin procedee artistice utilizate tot mai frecvent la reflectarea mesajului conceptual al lucrărilor. De asemenea, apar lucrări ce proliferază graficii caracter național. În acest context, poate fi menționată creația lui Igor Vieru (ciclul *Inima cântă*, 1964; *Înflorire* (82x66); *Cântec* (82x66); *Roada* (82x66)), Aurel David (*Floarea soarelui*, 1964 (27x50); *La lucru*, 1964 (29x50); *Familie*, 1966 (18x22); *M.Eminescu*, 1966 (45x45)), Gheorghe Guzun (*Mărțișor*, 1966 (42x29); *Țesătoarele de covoare*, 1966 (44x27); *Bugeac*, 1966 (43x55); *În zi de duminică*, 1965 (44x31); *Fete găgăuze*, 1966 (40x50); *Dansul țiganilor basarabeni*, 1966 (57x37); ciclul *Doina Basarabiei*, 1966) ș.a. Lucrări interesante din punct de vedere al abordării subiectului și al interpretării conținutului artistic al compoziției sunt realizate în perioada respectivă și în tehnica monotipie. Acestea sunt caracterizate, de cele mai dese ori, prin abordarea subiectelor cu conținut epico-liric. În acest context, pot fi menționate stampele realizate de plasticienii Eleonora Romanescu (*În sat moldovenesc*, 1962 (55x41); *Peisaj*, 1962 (60x45); *Nocturn*, 1964 (48x40); *Copaci*, 1965 (55x40); *În familie*, 1966 (50x70); *Scrisoare*, 1966 (40x55), Gheorghe Vrabie (*În port*, 1964 (29x43); *Prima zăpadă*, 1965 (30x50); *Înserează*, 1965 (35x49), Vladimir Lavrenov (*Culesul poamei*, 1969 (55x44); *Fredonări*, 1969 (44x44); *Ornamente*, 1969 (55x44), Gheorghe Guzun (ciclul *Doina Basarabiei*, 1966) ș.a. [15].

Un exemplu inedit de aplicare a procedeeului stilizării – cu scopul esențializării, prin intermediul formei, a conținutului artistic – îl reprezintă unele stampe ale graficianului A.Usov. Spre exemplu, linogravură *Cvartetul Nr.8 a lui Șostakovici*, 1968 (100x80) se remarcă atât prin maniera stilistică de tratare a spațiului plastic, cât și prin organizarea structurală a compoziției. Cele patru figuri ale cvartetului, ordonate într-o structură, practic, circulară, induc atenția privitorului spre centrul de interes al compoziției, reprezentat prin flacăra comemorială. Expresia greoaie, monumentală a formelor și a simbolurilor grafice stilizate, orchestrate într-o structură cu perceptibilitate frontală, susține efectiv mesajul comemorativ al compoziției. Însuși siluetele muzicanților, stilizate într-un mod deconstructivist, ocupă aproape întregul câmp vizual al lucrării și creează impresia unui spațiu „închis”. Iar plasarea centrului de interes primar (flacăra comemorială) în partea de jos a formatului facilitează perceperea câmpului vizual de către spectator.

Un loc aparte în gravura deceniului șapte îl ocupă, evident, operele grafice ale lui Ilia Bogdesco. Linogravurile *Mama*, 1961 (58x35), *Patria mea*, 1960 (36x51), *La răsărit de soare* (35x53), *Scrisoarea*, 1960 (39x52), *Cântec*, 1964 (39x60) posedă, în majoritate, o încărcătură semantică de o mare putere de expresie. Esențializarea și laconismul formei aplatizate, dinamismul și expresivitatea elementelor limbajului plastic (rezidate pe relații tonale calitative și cantitative) asigură integritatea spațiului compozițional, facilitând perceperea mesajului, deseori simbolic, al lucrărilor. Un exemplu elocvent, în acest context, servește linogravura lui Ilia Bogdesco *Prometeu* (1973). Figura înaltă și puternică a personajului, înscrisă în structura circulară a compoziției, focalizează total atenția privitorului. Prin aplicarea doar a câtorva accente grafice liniar-tonale, autorul reușește să sugereze somitatea și puterea unui corp deosebit de energetic (cu adevărat, fiu de titan), ce dăinuiește un spirit proteguit de neântrecut. În contrast, în spațiul din dreapta al câmpului vizual, în plan secundar, de dimensiuni mult mai reduse și într-o ipostază proximă de pietate, este realizat (prin desenul liniilor ușor schițate) un alt nud bărbătesc – o evocare a suferinței. Contrastul dintre fermitatea și dinamismul figurii centrale, plasată frontal, în toată înălțimea (într-o mișcare de avânt, ținând în mâna stângă, îndreptată patetic înainte, torța cu flamura izbăvitoare) și pietatea celeilalte figuri, aproape lipsită de suflu – generează energia activă a vectorilor compoziționali. Puterea de expresie a mesajului filosofic se amplifică și grație caracterului ordonării conținutului artistic, dar și a aspectului de structurare a elementelor compoziționale într-un cadru circular. E necesar de a menționa, deasemenea, profesionalismul înalt al graficianului, relevant atât prin profunzimea expresiei conceptuale a mesajului, cât și prin măiestria executării tehnice și artistice a lucrării.

O altă lucrare, din tagma celor care se relevă în aspect de abordare conceptual-artistică, este acvafortele *Startul* (din ciclul „Hipism”, 1972, 50x64) realizat de Gheorghe Vrabie. Fiind ordonată într-o structură de tip

deschis, compoziția este organizată dinamic pe orizontală, stabilizată, însă de registrele verticale, marcate de reprezentări ale flamurilor. Întreg format al lucrării este „divizat” pe orizontală în două zone compoziționale (superioară și inferioară), cea inferioară desemnând mai multe centre de interes (corespunzător grupurilor de sportivi), două dintre care – cele care ordonează mijlocul formatului – fiind prioritare. Atât elementele constitutive ale compoziției, cât și modul de ordonare al acestora generează un șir de vectori: fie, concentrați (necătând la complexitatea structurii) în jurul celor două nuclee din zona de mijloc a formatului; fie, conjugați cu elementele dinamizante ale drapelelor din partea superioară a formatului, precum și cu celelalte figuri, grupate în zona inferioară a compoziției; fie, îndreptați, cu preponderență, spre stânga câmpului vizual (prin poziționarea și orchestrarea formelor și a elementelor acestora). Este necesar de a menționa maniera de reprezentare grafică abordată, ce-i dă posibilitate autorului să trateze conținutul formal al gravurii într-un caracter liniar-tonal stilizat. Deși formele sunt modelate „plat”, gravura primește o deosebită expresivitate datorită caracterului texturii grafice, contrastului tonal și a plasticității liniare variate.

În mod concludiv, putem menționa, că deși exigențele „realismului socialist” au condiționat în mod decisiv forma și conținutul artei postbelice, grafica moldovenească din anii '70-'80 se remarcă prin orientarea plasticienilor spre promovarea noilor modalități de abordare a conținutului artistic, spre utilizarea procedeelelor artistice inedite în crearea imaginii grafice. Fapt, care a adus la diversificarea expresiilor artistice și apariția trăsăturilor individuale de gen. Această perioadă se remarcă, de asemenea, și prin formarea unui contingent profesional de forță, al cărui potențial de creație s-a manifestat în numeroase opere grafice de valoare ale timpului.

Astfel, este relevantă tendința de reprezentare stilizată, deseori decorativă, a formei artistice, graficienii abordând subiecte tematice de elucidare a vieții cotidiene, epico-lirice sau de conotație general-umană. În acest aspect, pot fi remarcate contribuțiile plasticienilor: G. Zăcov, G. Vrabie, E. Romanescu, V. Lavrenov, B. Brânzei, V. Cojocar, E. Usov, P. Mudrac, F. Hămuraru, ș.a. Metafora și simbolul devin procedee artistice, utilizate tot mai frecvent la reflectarea mesajului conceptual de către o serie de graficieni, printre care se enumeră: Ilia Bogdesco, Igor Vieru, Aurel David, Gheorghe Guzun ș.a.

Bibliografie

1. Лившиц, М. *Искусство Советской Молдавии*. Изд. «Искусство», Москва, 1958, 89 p.
2. Гольцов Д., Зевина А., Лившиц М., Роднин К., Чезза Л., Эльтман И. *Искусство Молдавии*. Изд. «Карта молдовеняскэ», Кишинев, 1967, 316 p.
3. Лившиц М., Чезза Л. *Изобразительное Искусство Молдавии*. Кишинев, 1958, 227 p.
4. *Графики Советской Молдавии* // Автор-составитель Гольцов Д. Изд. «Советский художник», Москва, 1981, 97 p.
5. Роднин, К. *Графика Советской Молдавии*. Изд. «Карта молдовеняскэ», Кишинев, 1963.
6. *Первая Республиканская Выставка Эстампа. Каталог* // Автор-составитель Роднин К. Кишинев, 1966.
7. Golițov, D. *Arta Plastică a Moldovei Sovietice*. Ed. „Timpul”, Chișinău, 1987.
8. Zevina A., Rodnin K. *Изобразительное Искусство Молдавии*. Кишинев, «Карта молдовеняскэ», 1965, 220 p.
9. Stavilă T. *Arta plastică modernă din Basarabia*. Chișinău, Știința, 2000, 160 p.
10. *Выставка плаката, книжной и станковой графики 1946-1951г. Каталог*. // Редактор Роднин К. Кишинев, Парт. изд. ЦК КП(б) М., 1951.
11. *Первая Республиканская Выставка Эстампа. Каталог* // Автор-составитель Роднин К. Кишинев, 1966.
12. *Вторая Республиканская Выставка Эстампа. Каталог* // Составитель Кучук С. Кишинев, 1970.
13. *Выставка Произведений Художников Молдавии 1951г. Каталог* // Составитель Лившиц М.. Кишинев, Парт. изд. ЦК КП(б) М., 1951.
14. *Республиканская художественная выставка, посвящённая 50-летию ВЛКСМ. Каталог. Живопись, графика, скульптура, декоративно-прикладное искусство* // составители: Мельник-Любинецкий А., Роднин К., Кишинев, «Тимпул», 1970.
15. *Каталог выставки произведений изобразительного искусства Молдавской ССР, посвящённой 50-летию советской армии. Живопись, скульптура, графика* // составитель Арнаутова Л., Кишинев, «Тимпул», 1970.